

1

De staat van het onderwijs

1.1	Meer scholen met voldoende kwaliteit	9
1.2	Stijging van het opleidingsniveau	12
1.3	Prestatiedaling in het voortgezet onderwijs	13
1.4	Kwaliteit van examens onvoldoende gegarandeerd	15
1.5	Verschillen tussen scholen: ongelijke kansen voor leerlingen	16
1.6	Verbetering door professionalisering van besturen	18
1.7	Verbetering door professionalisering van leraren	21
1.8	Verbetering door meer aandacht voor de leerstof	22

De staat van het onderwijs

In dit eerste hoofdstuk van het **Onderwijsverslag over 2009/2010** beschrijft de Inspectie van het Onderwijs hoeveel scholen voldoen aan de normen voor basiskwaliteit. **Gunstige en zorgelijke ontwikkelingen in het stelsel komen aan de orde, evenals aangrijpingspunten voor verbetering.**

Waarborgen en stimuleren De inspectie wil waarborgen dat alle leerlingen onderwijs van voldoende kwaliteit krijgen. Dat gebeurt door zwakke en zeer zwakke scholen op te sporen en besturen op hun verantwoordelijkheden te wijzen. Daarnaast wil de inspectie stimuleren dat de kwaliteit van het hele onderwijs verbetert, ook op scholen en opleidingen die niet zwak of zeer zwak zijn. Dat gebeurt door ontwikkelingen in het onderwijsstelsel te onderzoeken op basis van representatieve steekproeven en analyses van landelijke gegevensbestanden. In dit hoofdstuk komen die beide functies van de inspectie naar voren bij het beschrijven van gunstige en zorgelijke ontwikkelingen in het onderwijs, naast de aangrijpingspunten voor verbetering.

Gunstige ontwikkelingen De meest opvallende gunstige ontwikkelingen zijn:

- er zijn minder zwakke en zeer zwakke scholen in de meeste sectoren;
- leerlingen op de basisschool presteren iets beter;
- meer leerlingen gaan naar hogere vormen van onderwijs en daardoor stijgt het opleidingsniveau;
- meer jongeren halen hun startkwalificatie en er zijn minder voortijdig schoolverlaters;
- scholen en besturen worden zich bewuster van het belang van goede prestaties.

Redenen tot zorg De belangrijkste redenen tot zorg zijn:

- juist leerlingen die goed onderwijs hard nodig hebben, zitten vaak op zwakke en zeer zwakke scholen;
- leerlingen in het voortgezet onderwijs halen bij het centraal examen lagere cijfers voor wiskunde, Nederlands en Engels dan enkele jaren geleden;
- scholen en opleidingen waarborgen de kwaliteit van diploma's onvoldoende;
- scholen en opleidingen verschillen sterk in de opbrengsten die ze bereiken en daardoor zijn leerlingen op de ene school veel beter af dan op de andere;
- leerlingen hebben recht op goede leraren, maar een deel van de leraren schiet tekort.

Verbetering van het onderwijs Om het onderwijs te verbeteren moeten besturen en schoolleiders in actie komen en zullen leraren moeten professionaliseren. De inspectie pleit daarbij net als vorig jaar voor opbrengstgericht werken: meer aandacht voor prestaties door duidelijke doelen te stellen en systematisch na te gaan of die worden gehaald. Verder moeten onderwijssectoren hun leerstofaanbod beter op elkaar afstemmen om een doorgaande lijn voor leerlingen tot stand te brengen.

Dit hoofdstuk beschrijft de belangrijkste gunstige ontwikkelingen in het onderwijs (1.1 en 1.2), de zorgpunten (1.3 tot en met 1.5) en de belangrijkste aangrijpingspunten voor verbetering (1.6 tot en met 1.8).

1.1 Meer scholen met voldoende kwaliteit

Op 1 januari 2011 voldoen meer scholen aan de inspectienormen voor voldoende kwaliteit dan op 1 januari 2010. Dat geldt voor het basisonderwijs, het vmbo, het praktijkonderwijs en het (voortgezet) speciaal onderwijs. Er zitten in totaal 137.000 leerlingen op zwakke en zeer zwakke scholen in het funderend onderwijs; vorig jaar waren dat er nog 145.000.

Praktijkonderwijs Vooral het praktijkonderwijs verbeterde sterk: twee jaar geleden was een op de vijf praktijkscholen zwak of zeer zwak, op 1 januari 2011 zijn er geen zeer zwakke praktijkscholen meer en het percentage zwakke scholen is het laagst van alle sectoren.

Sneller verbeteren Nieuw is dat de inspectie zwakke en zeer zwakke scholen na een jaar opnieuw beoordeelt, want het is de bedoeling dat scholen snel verbeteren. Als dat lukt, stelt de inspectie het toezichtarrangement bij.

- Zeer zwakke scholen kunnen na een jaar in zwakke scholen veranderen. Ze moeten dan in ieder geval hun onderwijsproces of de opbrengsten op orde hebben.
- Zwakke scholen kunnen na een jaar als voldoende beoordeeld worden, mits hun opbrengsten op niveau zijn.

Door deze nieuwe werkwijze neemt het aantal zeer zwakke scholen af. Gelukkig komen er ook minder nieuwe zeer zwakke scholen bij. Besturen en schoolleiders letten beter op de opbrengsten en grijpen sneller in als die dalen. Nog steeds heeft echter, variërend per sector, een kwart tot ruim een derde van de besturen met zwakke of zeer zwakke scholen te maken (figuur 1.1).

Teruggang in speciaal basisonderwijs, havo en vwo

Speciaal basisonderwijs Voor het speciaal basisonderwijs heeft de inspectie de beoordelingsnormen op het gebied van werken met ontwikkelingsperspectieven de afgelopen jaren aangescherpt. In 2010 zijn vooral scholen bezocht die vier jaar geleden voldoende kwaliteit hadden. Van deze groep haalde een derde die nieuwe normen niet. Dat laat onverlet dat een andere groep scholen, die vier jaar geleden zwak of zeer zwak was, zich onder druk van de inspectie intussen behoorlijk heeft verbeterd.

Havo en vwo In het havo, maar vooral in het vwo, zijn er vergeleken met 2010 meer zwakke en zeer zwakke scholen. Deze scholen hebben vaak een te groot verschil tussen de cijfers voor het schoolexamen en voor het centraal examen, naast één of meer onvoldoendes op andere opbrengstindicatoren (het rendement van de onderbouw of de bovenbouw of het cijfer voor het centraal examen).

Andere werkwijze in het mbo

Oordeel per opleiding Op 1 januari 2010 waren er 44 zeer zwakke en 411 zwakke mbo-opleidingen. Deze aantallen zijn op 1 januari 2011 gedaald naar respectievelijk 20 en 226 (ofwel 0,4 en 4,2 procent van het totaal, waarbij opleidingen met minder dan twaalf studenten niet zijn meegerekend). De daling komt mede door een andere werkwijze van de inspectie. Vroeger kregen groepen opleidingen in een cluster allemaal hetzelfde toezichtarrangement als er een zwakke of zeer zwakke opleiding tussen zat. Nu krijgt alleen die ene opleiding een strengere vorm van toezicht. De zwakke en zeer zwakke opleidingen hebben samen ruim 21.000 studenten (4 procent van het totaal). Van de 66 instellingen in het mbo hebben er 10 een of meer zeer zwakke opleidingen, 36 hebben zwakke opleidingen.

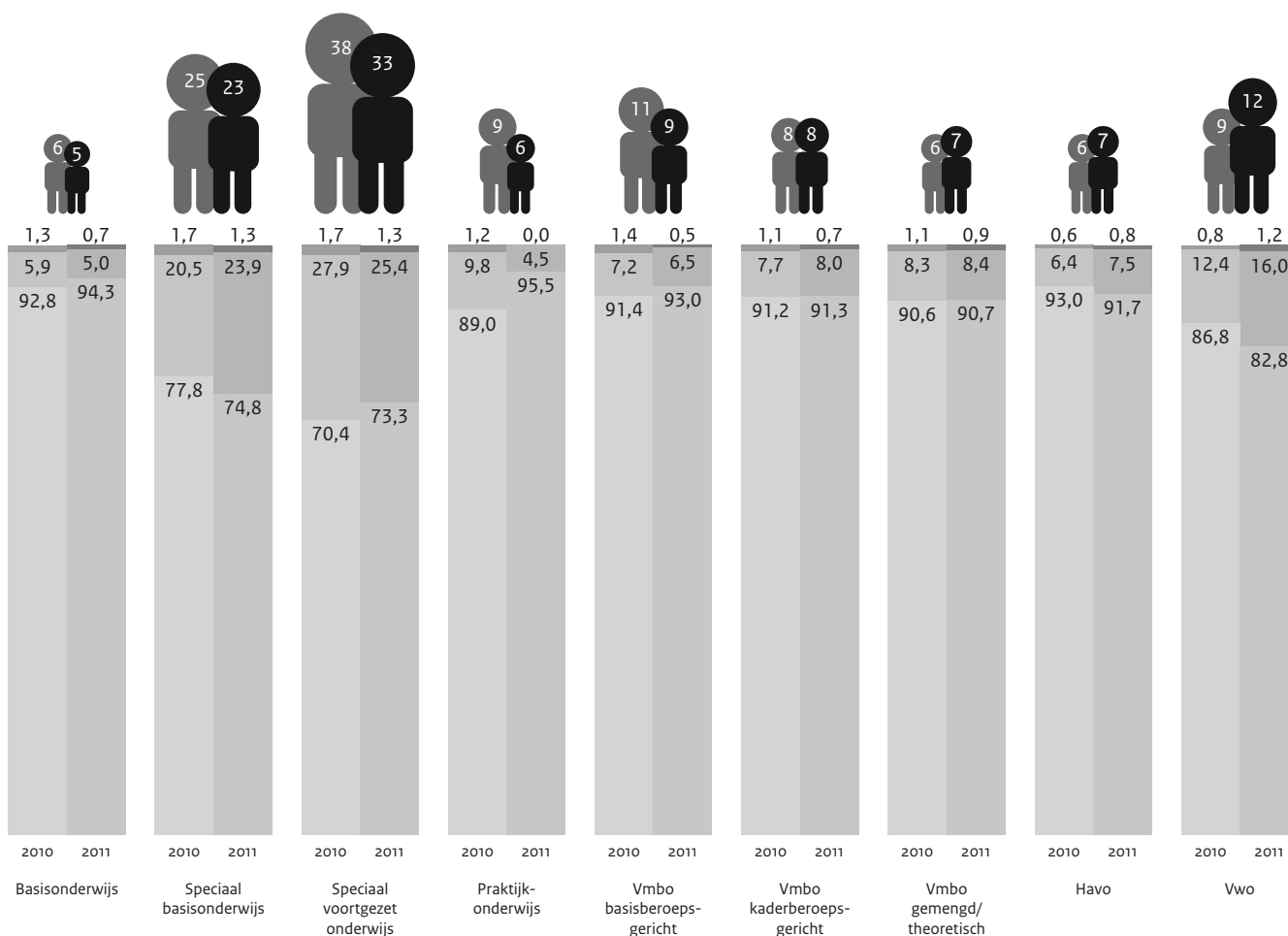
Figuur 1.1

Percentages scholen met basistoezicht, zwakke en zeer zwakke scholen en betrokken leerlingen en besturen per sector (peildata 1 januari 2010 en 1 januari 2011)

- Basis, 1 januari 2010
- Basis, 1 januari 2011
- Zwak, 1 januari 2010
- Zwak, 1 januari 2011
- Zeer zwak, 1 januari 2010
- Zeer zwak, 1 januari 2011

Percentage besturen per sector betrokken bij zwakke en zeer zwakke scholen		
	1 januari 2010	1 januari 2011
Basisonderwijs	25	23
Speciaal basisonderwijs	26	31
Voortgezet (speciaal) onderwijs	38	40
Praktijkonderwijs	12	6
Voortgezet onderwijs	30	37

 Percentage leerlingen op zwakke en zeer zwakke scholen (peildata 1 januari 2010 en 1 januari 2011)

De inspectie schakelt bij het presenteren van toezichtarrangementen over van de peildatum 1 januari naar 1 september. Op 1 september is de jaarlijkse cyclus van risicoanalyse tot bevestiging of aanpassing van het toezichtarrangement afgerond en zijn alle arrangementen geactualiseerd. In dit hoofdstuk is omwille van de vergelijkbaarheid met het Onderwijsverslag van vorig jaar nog 1 januari aangehouden. In de sectorhoofdstukken is 1 september al als peildatum gehanteerd.

Kwetsbare groepen leerlingen het meest getroffen

Zorgleerlingen Een kwart van de scholen in het speciaal basisonderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs heeft onvoldoende kwaliteit. Leerlingen op deze scholen hebben specialistische hulp nodig, maar een deel van de scholen kan die onvoldoende leveren. Het is de bedoeling dat de snelle groei van het (voortgezet) speciaal onderwijs stopt door de invoering van Passend onderwijs. Reguliere en speciale scholen moeten er dan samen voor zorgen dat ieder kind een passende onderwijsplek krijgt. Hierdoor krijgen scholen in het speciaal onderwijs meer rust, en moet het voor hen mogelijk zijn om snel te verbeteren. Vergeleken met enkele jaren geleden, toen de helft van de scholen onvoldoende kwaliteit had, is de situatie al behoorlijk verbeterd. Maar de leerlingen op de huidige zwakke en zeer zwakke scholen zijn daar nog niet mee geholpen.

Achterstandsleerlingen Veel zwakke en zeer zwakke scholen liggen, evenals vorig jaar, in de noordelijke provincies en de grote steden. Op deze scholen zitten relatief veel autochtone en allochtone achterstandsleerlingen, die goed onderwijs hard nodig hebben om zich te ontwikkelen. Gemeentelijke en provinciale acties tot verbetering lijken enig succes te boeken, maar ook hier geldt dat de leerlingen op de huidige zwakke en zeer zwakke scholen daar nog niet van profiteren.

Mbo-studenten niveau 2 In het mbo zijn opleidingen op niveau 2 relatief vaak zwak of zeer zwak, terwijl het voor studenten op dit niveau juist zo belangrijk is om een diploma (en daarmee een startkwalificatie) te halen.

Leerlingbevolking geen excuus De hardnekkigheid van deze situatie kan de gedachte doen postvatten dat de inspectie te hoge eisen stelt of dat bepaalde achterstanden gewoonweg niet te verhelpen zijn. Die gedachte is niet terecht. De meeste scholen en opleidingen bieden immers wél basiskwaliteit. Bij elke zeer zwakke school met achterstandsleerlingen ligt wel een school in de buurt die het prima doet, terwijl er vergelijkbare leerlingen naartoe gaan. Leerlingen zijn nooit een excuus voor slechte onderwijskwaliteit, want het ligt niet aan leerlingen dat scholen slecht presteren: dat ligt aan de scholen zelf.

Bestuurlijke samenwerking nodig in krimpregio's

Kleine scholen vaker zwak De komende jaren daalt het leerlingenaantal in het basisonderwijs in sommige regio's mogelijk met 12 procent (Vrieling, Jacobs en Hogeling, 2010). In Groningen, Friesland, Drenthe, Zeeland en Limburg – de provincies die nu al krimp ervaren – steeg het aantal heel kleine basisscholen (minder dan vijftig leerlingen) sinds vorig jaar van 180 naar 201. De kwaliteit van die kleine scholen blijft verhoudingsgewijs achter: een op de zes is zwak of zeer zwak. Deze scholen hebben vaak combinatieklassen van drie leerjaren. Voor veel leraren is het lesgeven aan dergelijke klassen moeilijk.

Overleg noodzakelijk Het is de vraag of het altijd wenselijk is zeer kleine scholen in stand te houden, vooral als er een andere school in de buurt is. Dat is in bijna de helft van de gevallen zo. Sommige besturen slaan de handen al ineens en werken samen aan schaalvergroting, of ze komen tot een verdeling van hun scholen over dorpen. Besturen moeten in ieder geval voorkomen dat ouders en leerlingen de dupe worden van gebrek aan overleg en samenwerking op bestuurlijk niveau.

1.2 Stijging van het opleidingsniveau

Steeds meer leerlingen gaan naar hogere vormen van onderwijs en daardoor stijgt het opleidingsniveau van de bevolking. Meisjes doen het beter dan jongens. Allochtone leerlingen hebben nog een achterstand op autochtone leerlingen, maar lopen die langzaam in.

Basisonderwijs presteert beter De afgelopen jaren stijgt de gemiddelde leerlingsscore op de Eindtoets Basisonderwijs licht. In 2010 was de gemiddelde score (535,4) iets hoger dan in 2009 (535,1; Cito, 2010). De prestaties voor taal en rekenen in groep 4 gaan ook wat omhoog (Hemker, Kordes en Van Weerden, 2011).

Meer leerlingen in havo en vwo In 2009 zit 44 procent van de leerlingen in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs in havo en vwo, tegen 51 procent in het vmbo. In 2000 ging het om respectievelijk 39 en 58 procent. De resterende leerlingen gaan naar het praktijkonderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs (OCW, 2010a). Het voortgezet speciaal onderwijs is sinds 2000 sterk gegroeid.

Meer doorstroom van vmbo naar havo Meer vmbo-leerlingen gaan na het behalen van hun diploma door naar het havo. In 2004 ging het om ongeveer 4 procent van de leerlingen in de gemengde leerweg en 15 procent in de theoretische leerweg, in 2008 om 8 respectievelijk 21 procent (Van Esch en Neuvel, 2010; CBS, 2007; 2010).

Meer mbo-gediplomeerden In het mbo halen steeds meer studenten hun diploma. Van de studenten die het onderwijs verlaten is weliswaar nog 30 procent niet gediplomeerd, maar dat was 40 procent in het begin van de jaren 2000 (OCW, 2009).

Meer doorstroom van mbo naar hbo Van de mbo-studenten gaat 13 procent verder in het hbo, een lichte stijging ten opzichte van vijf jaar geleden, toen 10 procent naar het hbo ging (OCW, 2010a).

Meer studenten in het hoger onderwijs Het hoger onderwijs groeide van 466.900 studenten in 2000 naar ruim 630.000 in 2009. Het aandeel van het wetenschappelijk onderwijs nam toe van 34 naar 37 procent. Overigens is het slaagpercentage in het hoger onderwijs niet veranderd. In het hbo ligt het al jaren rond 73 procent, in het wetenschappelijk onderwijs rond 70 procent. De noodzaak tot verbetering van het rendement blijft daardoor onverminderd sterk.

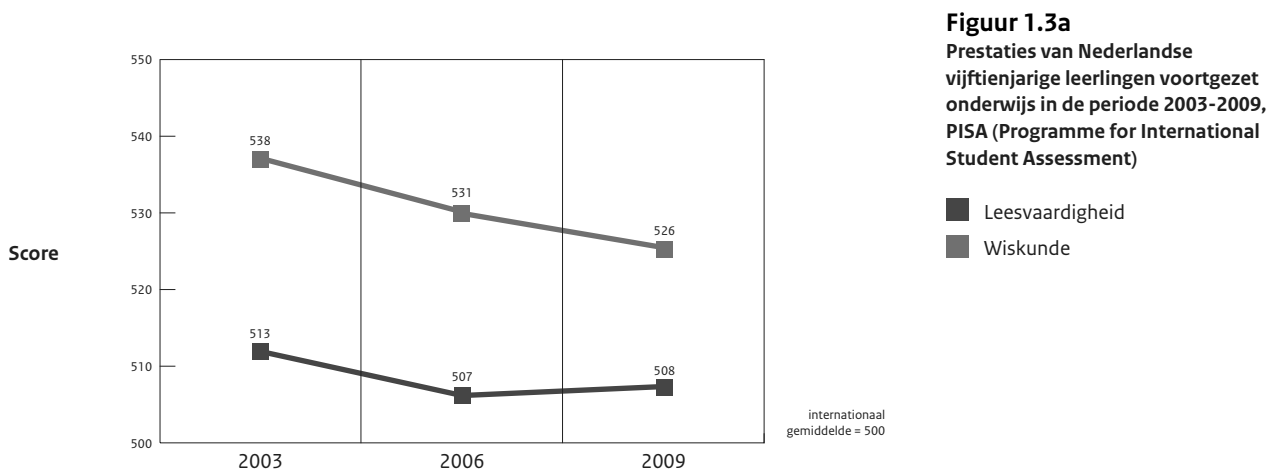
Meisjes op voorsprong Meisjes doen het beter in het onderwijs dan jongens. De vrouwelijke beroepsbevolking onder 35 jaar is inmiddels hoger opgeleid dan de mannelijke (Hartgers en Portegijs, 2009). Een eenduidige verklaring hiervoor is er niet. Sommigen denken dat jongens op achterstand komen door de tweede fase in het voortgezet onderwijs: zij zouden minder goed zelfstandig kunnen werken (Coenen, Meng en Van der Velden, 2011). Maar jongens staan ook in andere schoolsoorten dan havo en vwo op achterstand en bovendien is die achterstand geen specifiek Nederlands verschijnsel (Driessen en Van Langen, 2010).

Allochtone leerlingen nog op achterstand Niet-westerse allochtone leerlingen lopen hun achterstanden langzaam in. Toch blijven hun taalvaardigheden achter bij die van autochtone leerlingen, ook als beide groepen leerlingen ouders hebben met een vergelijkbaar opleidingsniveau (Driessen, Mulder, Ledoux, Roeleveld en Van Veen, 2009). Allochtone leerlingen zijn nog steeds ondervertegenwoordigd in havo en vwo, de hogere mbo-niveaus en het hoger onderwijs.

1.3 Prestatiedaling in het voortgezet onderwijs

Weliswaar gaan meer leerlingen naar hogere vormen van onderwijs, maar in het voortgezet onderwijs dalen de prestaties op het gebied van wiskunde, Nederlands en Engels. Internationaal vergelijkend onderzoek wees daar al op en de cijfers voor het centraal examen laten nu hetzelfde zien.

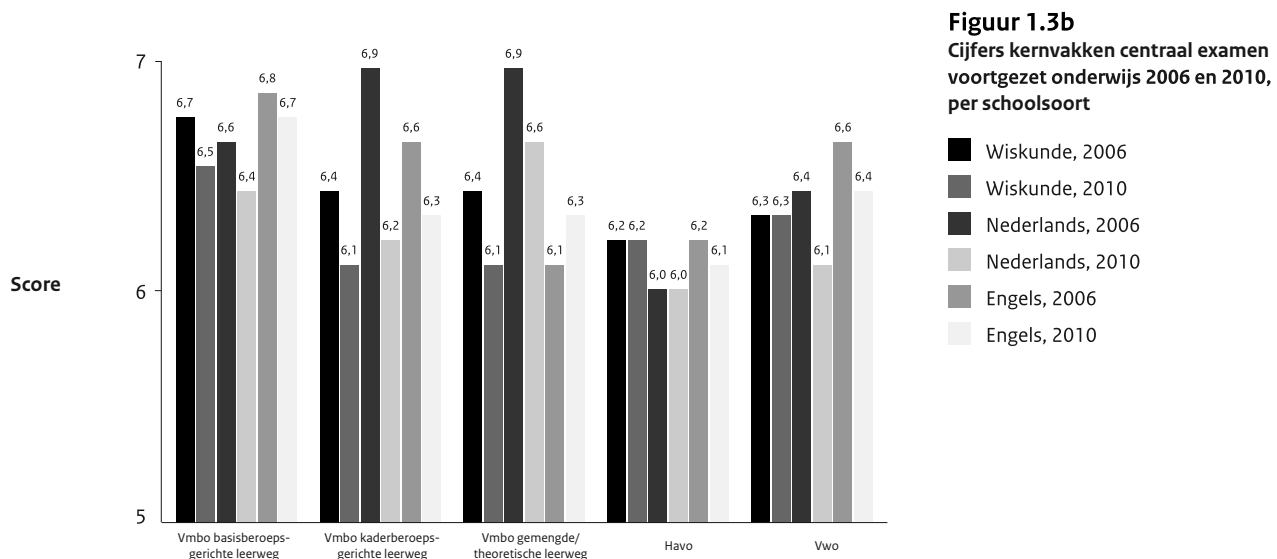
Lagere scores in internationaal onderzoek De scores van Nederlandse vijftienjarige leerlingen uit het voortgezet onderwijs dalen in internationaal vergelijkend onderzoek, al liggen ze nog altijd boven het internationaal gemiddelde. Bij wiskunde is de daling ten opzichte van 2003 significant (Gille, Loijens, Noijons en Zwitser, 2010; figuur 1.3a). Doordat andere landen stabiel presteren of zich verbeteren, daalt de positie van Nederland op de internationale ranglijsten. Bij wiskunde stond Nederland in 2003 op de vierde plaats, in 2009 op de elfde. Bij lezen ging Nederland van de negende naar de tiende plaats.

Bron: Scheerens, Luijten en Van Ravens, 2010; Gille, Loijens, Noijons en Zwitser, 2010

Lagere cijfers op het centraal examen De cijfers voor de kernvakken op het centraal examen van het voortgezet onderwijs dalen (figuur 1.3b). De figuur laat de gemiddelde cijfers zien, maar zowel jongens als meisjes zijn tussen 2006 en 2010 minder gaan presteren.

- In vergelijking met 2006 halen vmbo-leerlingen in 2010 lagere cijfers voor wiskunde en Nederlands. Ook Engels gaat achteruit (in de beroepsgerichte leerwegen).
- In het havo halen leerlingen lagere cijfers voor Engels, in het vwo voor Nederlands en Engels.
- De examencijfers gaan alleen bij Engels in de gemengde/theoretische leerweg van het vmbo iets omhoog.

Bron: Inspectie van het Onderwijs, 2011

Cijfers hadden in 2010 nog lager kunnen zijn

Vmbo De examenkandidaten van 2006 zijn niet helemaal vergelijkbaar met die van 2010. In de tussentijd heeft het voortgezet onderwijs veel leerlingen (vooral leerlingen met gedragsproblemen) verwezen naar het voortgezet speciaal onderwijs, dat groeide van 27.100 naar 34.100 leerlingen. Als deze leerlingen mee hadden gedaan aan het examen waren de cijfers in het vmbo (waar verwijzingen het meeste plaatsvinden) waarschijnlijk nog lager uitgevallen.

Havo en vwo De cijfers bij havo en vwo zouden lager zijn als de leerlingen meegerekend waren die in het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo) examen doen. In vergelijking met 2006 is deze groep sterk gegroeid: van 1.700 naar ruim 4.000 leerlingen voor het havo en van 700 naar 2.500 leerlingen voor het vwo. Van alle havo-examenkandidaten komt 8 procent uit het vavo, bij het vwo gaat het om 6 procent. De gemiddelde cijfers van vavo-leerlingen zijn veel lager dan die van leerlingen in het regulier onderwijs. Ook leerlingen in het niet-bekostigd havo en vwo presteren slechter, maar zij zijn met 1.800 examenkandidaten veel minder talrijk dan de vavo-leerlingen.

Schooladviezen verklaren de lagere prestaties niet

Geen grote veranderingen De prestatiedaling in het voortgezet onderwijs lijkt niet samen te hangen met te hoge adviezen van basisscholen. Scholen voor voortgezet onderwijs kunnen leerlingen naar een lagere schoolsoort sturen als blijkt dat het advies van de basisschool te hoog was, maar dat gebeurt niet. Integendeel, er gaan juist meer leerlingen van een lagere naar een hogere schoolsoort in de onderbouw van het voortgezet onderwijs. De adviezen zijn ook niet ingrijpend veranderd. In 2005 kreeg bijvoorbeeld 40 procent van alle leerlingen een advies voor havo of vwo, tegen 44 procent in 2009. Tussen 2006 en 2010 groeide wel de stroom leerlingen die na het vmbo-examen naar het havo gaat. Deze leerlingen kunnen echter alleen de havo-examen-cijfers beïnvloeden en die bleven juist redelijk stabiel.

De kwaliteit van het voortgezet onderwijs kan omhoog

Knelpunten aanpakken De prestatiedaling kan te maken hebben met een afnemende kwaliteit van het voortgezet onderwijs. Besturen en scholen moeten hoe dan ook bestaande knelpunten aanpakken om een verdere teruggang te voorkomen (zie ook 1.6 en 1.7).

- Vacatures moeten opgevuld worden. Van alle openstaande vacatures in het voortgezet onderwijs betrof 16 procent het vak Nederlands, 9 procent Engels en 7 procent wiskunde (derde kwartaal van 2009). Deze percentages zijn hoger dan bij andere vakken en vergroten de kans op lesuitval (Brukx, Hogeling, Jacobs, Kurver, Vrielink, Van der Boom en Vlasakker, 2010).
- Leraren moeten bevoegd zijn, liefst allemaal. Dat is in de praktijk echter steeds minder het geval. Het percentage onbevoegd gegeven lessen groeide in het voortgezet onderwijs naar ruim 18 (OCW, 2006; 2010b). Dat kan nadelig uitpakken voor prestaties van leerlingen (Dronkers, 2010).
- Leraren moeten goed lesgeven. Uit lesobservaties van de inspectie blijkt echter dat een op de tien leraren in het voortgezet onderwijs geen goede instructie geeft en dat een op de vijf leraren de tijd in de les niet efficiënt gebruikt. De helft van de leraren kan het onderwijs niet afstemmen op verschillen tussen leerlingen.
- Leerlingen moeten voldoende uren maken. Er zijn meer scholen dan voorheen die voldoende onderwijstijd inroosteren, maar toch doet een op de vijf scholen dit nog steeds niet. Ook op de scholen die voldoende tijd plannen, vallen veel lessen uit. Op een derde van de vwo-scholen valt bijvoorbeeld meer dan 5 procent van de ingeroosterde tijd uit.
- Scholen moeten beter omgaan met gedragsproblemen. Helaas lijkt dat steeds minder goed te lukken: veel leerlingen 'verdwijnen' in reboundvoorzieningen of opvangprojecten, zitten thuis of worden naar het (voortgezet) speciaal onderwijs verwezen (Inspectie van het Onderwijs, 2009; 2010b; Nationale Ombudsman, 2011).

Hogere eisen Het wegwerken van deze knelpunten is belangrijk, omdat besturen en scholen de komende tijd te maken krijgen met hogere eisen. Zo moeten ze hun methoden, toetsen en leerlijnen aanpassen aan de nieuwe, wettelijk vastgelegde referentieniveaus (die beschrijven wat de leerlingen moeten kennen en kunnen op het gebied van taal en rekenen/wiskunde). Verder krijgen ze te maken met aangescherpte exameneisen en Passend onderwijs. Het voortgezet onderwijs is het voorportaal van het mbo en het hoger onderwijs. Het moet die functie de komende jaren goed waar kunnen maken, anders komt het streven naar een hoger opgeleide bevolking in de knel.

1.4 Kwaliteit van examens onvoldoende gegarandeerd

De samenleving moet vertrouwen kunnen hebben in diploma's en daarmee in examenresultaten. Maar het voortgezet onderwijs, het mbo en het hoger onderwijs waarborgen de kwaliteit van hun examens onvoldoende. Dat heeft niet alleen maatschappelijke gevolgen, maar schaadt ook het vertrouwen tussen sectoren onderling.

Schoolexamens voortgezet onderwijs De kwaliteit van het centraal examen in het voortgezet onderwijs is landelijk gewaarborgd, maar voor de kwaliteit van het schoolexamen zijn scholen zelf verantwoordelijk. Als de cijfers voor het schoolexamen sterk afwijken van de cijfers op het centraal examen – en die afwijking verschilt van school tot school – dan leidt dat tot ongelijkheid tussen leerlingen. Op sommige scholen compenseren leerlingen dan veel gemakkelijker cijfers voor het centraal examen met het schoolexamen dan op andere scholen.

- Het verschil tussen de cijfers op het schoolexamen en het centraal examen is te groot op bijna een kwart van de scholen voor kaderberoepsgericht en gemengd/theoretisch vmbo en op ruim een derde van de vwo-scholen.
- Dit probleem speelt op nog grotere schaal in het niet-bekostigd onderwijs en het vavo. In het regulier vwo is het gemiddelde cijfer voor het centraal examen 6,3. Het schoolexamen ligt daar 0,4 boven. In het vavo-vwo is het gemiddelde cijfer op het centraal examen 5,6. Het schoolexamen ligt daar 0,7 boven. Dit is een onaanvaardbare situatie (Inspectie van het Onderwijs, 2009).

Examens mbo De examenkwaliteit is bij een derde van de mbo-opleidingen in een representatieve steekproef onvoldoende. Het gaat daarbij deels om ingekochte examens die niet goed genoeg zijn en door de opleidingen niet worden gecorrigeerd.

Examens hoger onderwijs Ook in het hoger onderwijs moet de borging van onderwijskwaliteit en eindniveau verbeteren. Hier gaat het vooral om een versterking van de positie van examen- en opleidingscommissies.

Verantwoordelijkheid nemen De inspectie heeft al vaak benadrukt hoe belangrijk betrouwbare examens zijn (Inspectie van het Onderwijs, 2009). Omdat overtuigende verbeteringen uitblijven, benadrukt zij opnieuw en met klem dat scholen en besturen hun verantwoordelijkheid hiervoor moeten nemen. Dat is ook van belang in het licht van de stijging van het opleidingsniveau: dat niveau moet immers voldoende gewaarborgd worden.

1.5 Verschillen tussen scholen: ongelijke kansen voor leerlingen

De voorgaande paragrafen geven een beeld van de gemiddelde kwaliteit van het onderwijs. Achter die gemiddelde cijfers gaan grote opbrengstverschillen tussen scholen en instellingen schuil. Voor leerlingen kan het daardoor erg veel uitmaken op welke school ze zitten.

Benchmarks De variatie in opbrengsten komt voor in alle onderwijssectoren. De inspectie brengt een klein deel hiervan in beeld door het opsporen van zwakke en zeer zwakke scholen. De resterende scholen presteren weliswaar boven een ondergrens, maar de een zit daar verder boven dan de ander. De inspectie kan dit in de toekomst duidelijker in kaart brengen aan de hand van maten voor leerwinst en excellentie. Besturen en scholen kunnen nu al bepalen waar ze staan, omdat elke sector benchmarks heeft. Die worden echter nog te weinig gebruikt.

Kleine ingrepen, grote verbeteringen De verschillen tussen scholen geven veel ruimte voor verbetering. Als een deel van de scholen onder het gemiddelde zich verbetert, stijgen de prestaties van het hele stelsel al. Die stijging neemt verder toe als ook scholen die nu gemiddeld presteren vooruitgaan. Het is belangrijk om daarbij in de gaten te houden dat onderwijsverbetering geen langdurige, complexe kwestie hoeft te zijn. Op zwakke en zeer zwakke scholen ziet de inspectie vaak dat simpele, doelgerichte ingrepen (zoals het bewaken van de onderwijstijd en het consequent gebruiken van het model voor directe instructie) al snel grote effecten hebben. Dit soort verbeteringen is op veel scholen mogelijk én nodig.

Voorbeelden van verschillen

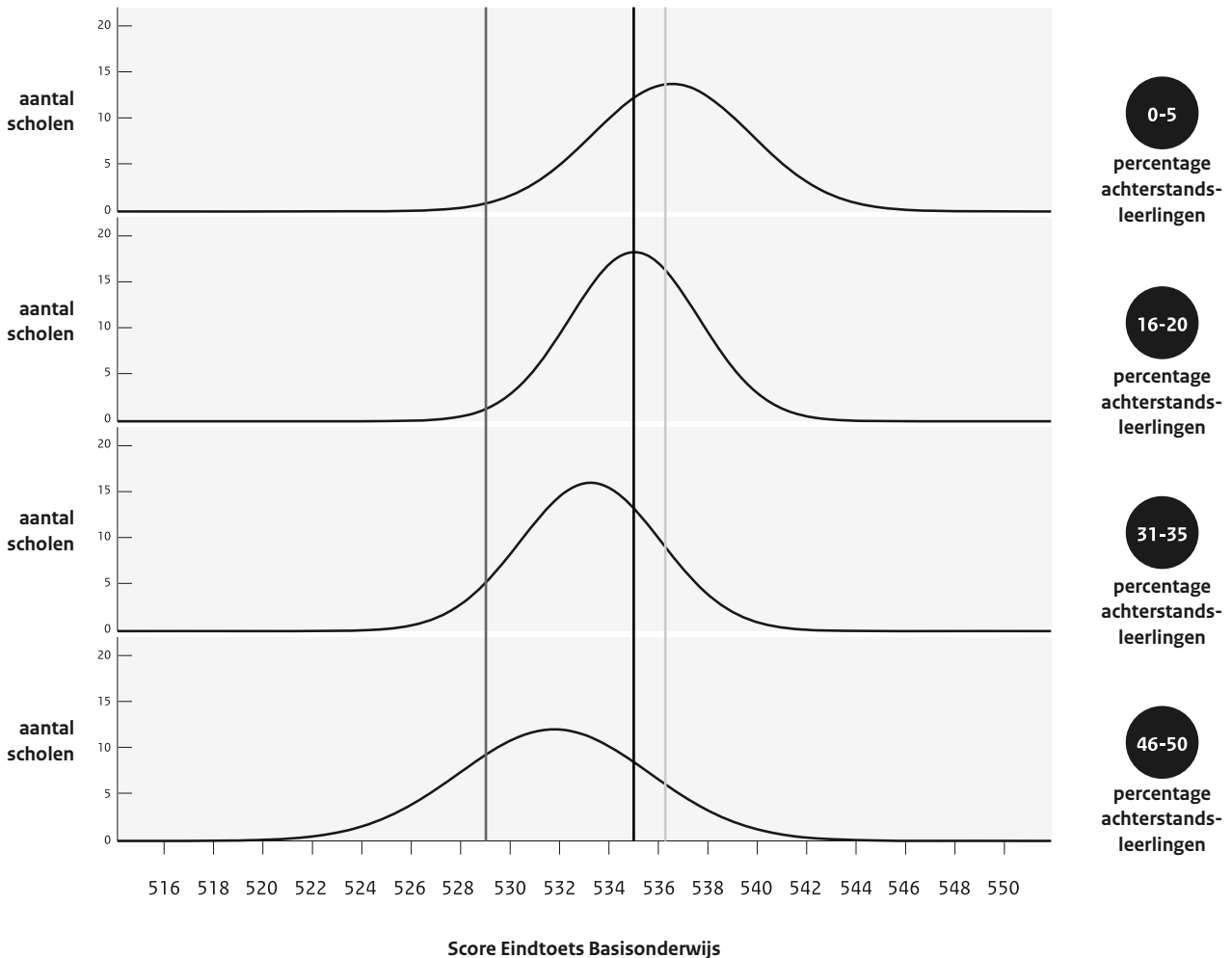
Basisonderwijs Scholen met veel achterstandsleerlingen presteren gemiddeld lager dan scholen zonder achterstandsleerlingen. Er zijn echter scholen mét veel achterstandsleerlingen die ver boven het landelijk gemiddelde presteren, en er zijn scholen zónder achterstandsleerlingen die daar juist ver onder zitten (figuur 1.5a).

Achterstandsleerlingen en prestatieniveaus op basisscholen

Deze figuur laat de prestaties zien op de Eindtoets Basisonderwijs voor vier groepen van elk 100 scholen die van elkaar verschillen in percentage achterstandsleerlingen. De paarse lijn is de gemiddelde schoolscore op de Eindtoets Basisonderwijs. De donkerroze lijn is het prestatieniveau dat 75 procent van alle leerlingen haalt (referentieniveau 1F). Er zijn in alle vier groepen scholen die dit niveau niet halen, ook in de groep scholen zonder achterstandsleerlingen. De lichtroze lijn is het niveau dat 50 procent van alle leerlingen haalt (referentieniveau 1S). Elk van de vier groepen heeft scholen die dat halen, terwijl er ook in elke groep scholen zijn die dat niet lukt. De prestaties van een school hangen dus, zoals duidelijk te zien is, niet alleen af van het percentage achterstandsleerlingen. Het is de kwaliteit van de school die ertoe doet.

Figuur 1.5a
Spreading Eindtoets Basisonderwijs 2008-2010 naar groepen achterstandsleerlingen

- Gemiddelde score 2008-2010
- Fundamenteel niveau (1F)
- Streefniveau (1S)

Voortgezet onderwijs

- Sommige vmbo-scholen laten 95 procent van de leerlingen in de basisberoepsgerichte leerweg doorstromen naar het mbo-niveau 2, op andere scholen is dat slechts 75 procent.
- Op sommige scholen gaan evenveel leerlingen met een havo-advies uiteindelijk naar een hogere schoolsoort (opstroom) als naar een lagere (afstroom). Er zijn echter ook scholen waar de opstroom 25 procent hoger is dan de afstroom, en er zijn scholen waar dat omgekeerd is.
- Er zijn havo-scholen waar 26 procent van de leerlingen vertraging oploopt in de bovenbouw, maar ook scholen waar dat percentage 48 is.

Middelbaar beroepsonderwijs

- Bij sommige roc's verlaat 53 procent van de studenten de instelling met een diploma, bij andere is dit 86 procent.
- Bij de opleidingen op niveau 1 haalt in de sector economie 39 procent van de studenten een diploma, in de sector groen is dat 73 procent.
- Er zijn branches waar op mbo-niveau 3 slechts 35 procent van de studenten vertrekt met een diploma (sport), terwijl er ook branches zijn waar dit percentage 94 is (bouw en infrastructuur).

Hoger onderwijs

- Gemiddeld stopt 14 procent van de hbo-studenten na een jaar met de studie, maar bij gezondheidszorg ligt dat percentage op 13 en bij de lerarenopleidingen op 18. De ene opleiding houdt de studenten dus beter vast dan de andere.
- In het hbo behaalt aan de ene instelling 49 procent van de studenten na vijf jaar een diploma, tegen 76 procent aan de andere instelling (www.hbo-raad.nl). Het verwachte slaagpercentage varieert van 58 (voor de lerarenopleidingen) tot 66 (landbouw; OCW, 2010a).
- In het wetenschappelijk onderwijs stopt 7 procent van de studenten na een jaar, maar bij gezondheidszorg gaat het om 4 procent en bij taal en cultuur om 11 procent. Het verwachte slaagpercentage varieert tussen 43 (taal en cultuur) en 80 (landbouw; OCW, 2010a).

1.6 Verbetering door professionalisering van besturen

Besturen zijn verantwoordelijk voor de kwaliteit van hun scholen. Voor goed onderwijs moeten besturen zorgen dat hun scholen opbrengstgericht werken. Ze moeten de juiste informatie over de kwaliteit van hun scholen opvragen én benutten, de financiën op orde hebben en de wet- en regelgeving naleven. Op al deze punten kunnen besturen zich verbeteren.

Hogere eisen Het is al eerder opgemerkt: de komende tijd zal veel van besturen vragen. Ze moeten niet alleen de kwaliteit van hun scholen bewaken en verbeteren, maar ook voldoen aan hogere eisen, bezuinigingen opvangen, en zich voorbereiden op dalende leerlingaantallen. Ook de ontwikkelingen rond Passend onderwijs vragen veel van besturen. Voor het succesvol vervullen van die taken is professionalisering nodig.

Opbrengstgericht werken: de sleutel tot verbetering

Besturen en schoolleiders In 2010 schreef de inspectie dat opbrengstgericht werken de belangrijkste sleutel is tot onderwijsverbetering. Besturen, maar vooral schoolleiders spelen daarbij een cruciale rol, omdat zij dit proces op hun scholen moeten aansturen. Opbrengstgericht werken betekent dat scholen:

- duidelijke doelen stellen;
- zorgen dat leraren weten wat ze hun leerlingen moeten leren;

- het onderwijs afstemmen op wat leerlingen nodig hebben om te presteren;
- problemen van leerlingen analyseren die de doelen niet halen;
- problemen verhelpen door een goede leerlingenzorg;
- jaarlijks nagaan hoe groepen leerlingen en de school als geheel presteren;
- snel verbeteren als prestaties tegenvallen (Inspectie van het Onderwijs, 2010a).

Geen toename Het onderwijsveld let meer op prestaties en onderwijskwaliteit, en er lopen projecten op het gebied van opbrengstgericht werken. Toch werkt in het basisonderwijs nog geen derde van de scholen op deze manier en vergeleken met vorig jaar is dit percentage gedaald. Scholen voor voortgezet onderwijs werken nog minder vaak opbrengstgericht. In alle onderwijssectoren is deze aanpak op het gebied van sociale opbrengsten nog ongebruikelijker.

Ambitieuze doelen stellen Dat scholen niet vorderen met opbrengstgericht werken, komt mede doordat besturen te weinig of te lage doelen stellen. De inspectie ziet vaak dat besturen zich richten op de inspectienormen, maar die geven ondergrenzen aan voor prestaties. De meeste scholen kunnen daar ruimschoots boven presteren. Als besturen het streefniveau of het fundamentele niveau van de referentieniveaus taal en rekenen gaan gebruiken als normen, stappen ze in dezelfde valkuil. Besturen en schoolleiders moeten zich realiseren dat hun leerlingen vaak veel meer kunnen, als ze maar goed onderwijs krijgen.

Informatie over de kwaliteit van scholen opvragen én gebruiken

Verantwoordelijk voor kwaliteit De inspectie spreekt besturen aan als de verantwoordelijke partij voor de kwaliteit van scholen. De aandacht voor deze taak groeit (Hofman, Van Leer, De Boom en Hofman, 2010). Sectorraden en besturenorganisatie bevorderen dat, bijvoorbeeld door initiatieven als ‘Vensters voor verantwoording’ in het voortgezet onderwijs.

Kwaliteitszorg Besturen moeten weten hoe hun scholen presteren. Een kwaliteitszorgsysteem kan die informatie leveren. De meeste schoolleiders doen wel iets aan kwaliteitszorg, maar de ontwikkelingen gaan traag. Minder dan de helft van de basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs heeft een voldoende beoordeling op alle indicatoren voor kwaliteitszorg. In het mbo heeft eveneens krap de helft van de opleidingen een voldoende beoordeling op dit punt. Dit wijst erop dat het onderwijskundig leiderschap van veel schoolleiders nog te wensen overlaat en dat besturen dit te gemakkelijk accepteren.

Voldoende informatie Besturen blijven zelf ook in gebreke: ze vragen niet altijd om de goede informatie. Schoolleiders van basisscholen leveren informatie over de prestaties van groep 8, maar besturen vragen vaak geen gegevens over eerdere leerjaren of over de kwaliteit van leraren. Het mbo beschikt vaak over veel prestatiegegevens, maar er gebeurt weinig mee. Dat komt doordat instellingen geen duidelijke kwaliteitsnormen stellen. De informatie blijft dus liggen en dient niet als impuls voor verbetering (Inspectie van het Onderwijs, 2010a).

De financiën moeten op orde zijn

Risicobesturen Voor goed onderwijs is het nodig dat besturen hun financiën op orde hebben. Er zijn 58 besturen met risico's op financieel gebied:

- negentien besturen in het basisonderwijs;
- vier besturen in het (voortgezet) speciaal onderwijs;
- negentien besturen in het voortgezet onderwijs;
- vijftien instellingen voor mbo;
- één hogeschool.

In het mbo is de problematiek verhoudingsgewijs het grootst, omdat de vijftien instellingen ongeveer 20 procent van het totaal omvatten. Vorig jaar waren er 51 besturen met financiële problemen. Ongeveer de helft daarvan heeft die problemen nog.

Geen goed beleid Risicobesturen beschikken over onvoldoende *planning en control*, missen een meerjarenperspectief, beheersen hun kosten onvoldoende als de inkomsten tegenvallen, investeren te veel of houden onrendabele opleidingen in stand. De komende periode zal vooral lastig zijn voor besturen in krimpgebieden. Zij moeten tijdig inspelen op de teruglopende bekostiging en ook algemene bezuinigingen opvangen.

Rijke besturen Een vooronderzoek onder vijftig besturen met een zeer hoog vermogen maakte duidelijk dat het merendeel geen goede meerjarenbegroting had en dat de helft te weinig in het onderwijs investeerde. De besturen hebben toegezegd dat te veranderen. De inspectie gaat na of dat gebeurt. Het onderzoek is voortgezet bij een grotere groep besturen.

Wet- en regelgeving naleven

Vorig jaar besteedde de inspectie extra aandacht aan de mate waarin scholen en besturen wet- en regelgeving naleven. Onvoldoende naleving is vooral ernstig als leerlingen daardoor geschaad worden. Dat is op enkele punten het geval.

Onderwijstijd plannen In het voortgezet onderwijs haalt 80 procent van de scholen de nieuwe norm van duizend uur onderwijstijd. De situatie is in vergelijking met een paar jaar geleden verbeterd, maar een deel van de scholen biedt leerlingen nog te weinig onderwijstijd. In het mbo onderzocht de inspectie 129 opleidingen van instellingen waar eerder geconstateerd was dat ze niet aan de eisen voldeden. Een kwart daarvan had wederom onvoldoende tijd geprogrammeerd. Met de scholen en opleidingen zijn afspraken gemaakt om de onderwijstijd op orde te brengen. Bij grotere tekorten in het voortgezet onderwijs en bij tekorten in het mbo die opleidingen ook na een geboden herstelmogelijkheid nog niet hebben weggewerkt, wordt een deel van de bekostiging teruggevorderd. In het mbo kan bij herhaling de opleidingslicentie worden ingetrokken.

Verzuim tegengaan Ongeoorloofd verzuim is een voorspeller van voortijdig schoolverlaten. Daarom moet elke mbo-instelling het verzuimbeleid op orde hebben. Van de 23 mbo-instellingen die de inspectie onderzocht, was er echter maar één die de zaken op alle afdelingen goed geregeld had. Ook na drie hercontroles bleven nog 16 van de 23 instellingen in gebreke. De inspectie heeft afspraken met de instellingen gemaakt om dit alsnog op orde te brengen. In de toekomst kan een bestuurlijke boete worden opgelegd.

Verklaring Omtrent het Gedrag vragen Een kwart van de besturen heeft niet van alle personeelsleden een Verklaring Omtrent het Gedrag, terwijl dit verplicht is. De inspectie heeft de besturen geïnformeerd dat ze dit op orde moeten brengen en voert controles uit.

Leerlinggewichten bepalen Besturen van basisscholen maken zo veel fouten bij de gegevens die nodig zijn voor het bepalen van leerlinggewichten, dat naar schatting € 26 miljoen ten onrechte is ontvangen. Dit is 6 procent van het totale bedrag van € 450 miljoen voor de gewichtenregeling. Bijna alle besturen die vorig jaar fouten maakten, deden dat nu weer. De inspectie heeft het ministerie voorgesteld het proces rond de opgave van leerlinggewichten te vereenvoudigen, om fouten in de toekomst te voorkomen.

1.7 Verbetering door professionalisering van leraren

Goed onderwijs begint met goede leraren. De inspectie heeft in 2009/2010 in representatieve steekproeven bijna tweeduizend lessen van leraren op basisscholen en ruim elfhonderd lessen van havo- en vwo-leraren geobserveerd. Daaruit blijkt op welke punten leraren zich kunnen en moeten verbeteren.

Basiscompetenties ontwikkelen De meeste leraren kunnen orde houden, uitleg geven en leerlingen bij de les betrekken. Ongeveer een op de tien basisschoolleraar kan dit niet. In het voortgezet onderwijs is dat aantal nog groter. Leraren in opleiding, zij-instromers en onbevoegden hebben deze basiscompetenties minder ontwikkeld, maar er zijn ook leraren met meer dan dertig jaar ervaring die tekort schieten.

Onderwijs afstemmen op de leerling Een derde van de leraren op de basisschool en de helft van de havo- en vwo-leraren stemt de instructie niet af op verschillen tussen leerlingen. Dit is al jaren de achilleshiel van het onderwijs (Van de Grift, 2011). Aan de methoden ligt het niet: die bieden leraren vaak de mogelijkheid leerlingen in te delen in een middengroep, een groep die extra instructie nodig heeft en een groep die meer aankan. Maar ook als leerlingen duidelijk van elkaar verschillen, stemmen leraren het onderwijs vaak niet af. Een voorbeeld is groep 3 van de basisschool, waar sommige leerlingen al kunnen lezen, terwijl andere nog geen letter kennen. Een ander voorbeeld is het onderwijs in de Friese taal in klassen waar sommige leerlingen altijd Fries spreken en andere nooit (Inspectie van het Onderwijs, 2010c).

Beter omgaan met zorgleerlingen Twee jaar geleden constateerde de inspectie dat het onderwijs aan zorgleerlingen vaak onvoldoende kwaliteit had en te weinig opleverde (Inspectie van het Onderwijs, 2009). Dat heeft te maken met het gebrek aan afstemming, waardoor leerlingen die extra aandacht nodig hebben in de knel komen. Dat kunnen leerlingen zijn die achterblijven, maar ook hoogbegaafde leerlingen. Scholen zien wel steeds beter welke leerlingen specifieke onderwijsbehoeften hebben, maar passen het aanbod daar niet voldoende op aan. Dit geldt ook voor het speciaal onderwijs. Passend onderwijs moet zowel reguliere als speciale scholen beter in staat stellen goed onderwijs aan zorgleerlingen te geven. Daarbij gaat het niet alleen om prestaties, maar ook om de aanpak van gedragsproblemen. Veel leraren zullen hiervoor scholing nodig hebben.

Scholing en begeleiding

Lerarenopleidingen verbeteren Vorig jaar constateerde de inspectie dat pabo's weinig aandacht besteden aan opbrengstgericht werken. Er lopen nu projecten om dat te veranderen (PO-raad, 2010). Afgestudeerden van lerarenopleidingen zijn niet tevreden: 40 procent vindt de opleiding geen goede basis voor de start op de arbeidsmarkt, mede omdat die te weinig diepgang heeft (ROA, 2010). Een derde van de studenten stopt binnen een jaar met de opleiding of stapt over naar een andere opleiding.

Beginnende leraren begeleiden Startende leraren in het voortgezet onderwijs hebben recht op 20 procent lesvrije tijd, bedoeld voor begeleiding en voorbereiding. Voor een fulltimer komt dat neer op een dag per week. Uit gegevens van de inspectie blijkt dat in de praktijk slechts zes uur per maand besteed wordt aan begeleiding. Minder dan de helft van de starters is tevreden over de begeleiding (Van Leenen en Bernds, 2009). Er is te veel aandacht voor het welbevinden van de startende leraar en te weinig voor de professionele ontwikkeling (Kessels, 2010).

Bijscholen van ervaren leraren In Nederland hebben leraren, net als in de meeste landen, recht op bijscholing, maar het is geen plicht (Hovius en Van Kessel, 2010). Dit kan ertoe leiden dat vooral gemotiveerde leraren zich bijscholen (Van der Steeg, Van Elk en Webbink, 2010). Het is de bedoeling dat er een beroepsregister komt dat inschrijving verbindt aan de verplichting tot periodiek bijscholen. De inspectie zal de professionalisering van leraren in de toekomst nadrukkelijker in het toezicht betrekken.

De rol van het bestuur en de schoolleider

Professionaliseren van personeel Besturen en schoolleiders kunnen de professionalisering van hun personeel beter aanpakken. Ze moeten bekwaamheidsdossiers bijhouden, maar die ontbreken op een kwart van de scholen voor voortgezet onderwijs. Intervisie en onderlinge klassenbezoeken op scholen zijn eenvoudige middelen voor professionalisering, maar worden zelden benut. Als dat wel gebeurt, is het soms een probleem dat schoolleiders en collega's niet kritisch tegen elkaar durven te zijn (Inspectie van het Onderwijs, 2011).

Keurmerk voor begeleiders Besturen kunnen kiezen uit een grote schare begeleiders en consultants: vooral voor zwakke en zeer zwakke scholen. Inspecteurs zien grote kwaliteitsverschillen tussen begeleiders. Soms doen ze goed werk, soms komen ze nauwelijks verder dan het overschrijven van inspectierapporten. Besturen moeten zich afvragen of het altijd nodig is een externe deskundige in te huren en ze moeten nagaan welke kwalificaties de persoon in kwestie heeft. Een keurmerk voor begeleiders is gewenst om het kaf van het koren te scheiden. De sectorraden kunnen hierin het voortouw nemen.

Selectie van personeel Een strenge selectie van (aanstaande) leraren en schoolleiders kan, naast professionalisering van het huidige personeel, een hefboom zijn voor onderwijsverbetering (Mourshed, Chijoke en Barber, 2010). Hier is in Nederland nog weinig aandacht voor.

1.8 Verbetering door meer aandacht voor de leerstof

De professionalisering van besturen, schoolleiders en leraren kan prestaties in het onderwijs verbeteren. Maar er is meer nodig. De inspectie wijst op het belang van een goed leerstofaanbod en een doorgaande lijn in dat aanbod om ambitieuze doelen te bereiken.

Kader voor verbetering: referentieniveaus

Informatie bij overdracht leerlingen Op 1 augustus 2010 trad de Wet referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen in werking. Voor het basisonderwijs, het voortgezet onderwijs en het mbo is beschreven welke kennis en vaardigheden leerlingen moeten verwerven. De wet beoogt de aansluiting tussen sectoren en de overdracht van leerlingen te verbeteren, onder meer door informatie beter uit te wisselen. Dat is nodig: de inspectie constateerde al eerder dat basisscholen gegevens uit de voorschoolse periode niet altijd gebruiken, dat het voortgezet onderwijs weinig doet met informatie van basisscholen en dat het mbo informatie uit het voortgezet onderwijs laat liggen (Inspectie van het Onderwijs, 2009).

Lacunes wegwerken

Doorgaande lijn Naast een betere informatieoverdracht moet in de programma's van sectoren ook ruimte komen voor een doorgaande lijn in het aanbod. Leerlingen krijgen anders te weinig kans ontbrekende kennis en vaardigheden alsnog te verwerven of de kennis en vaardigheden die ze al wel hebben op peil te houden.

Aandacht voor lezen Leerlingen die op de basisschool niet goed genoeg hebben leren lezen, leren dat in het voortgezet onderwijs ook niet, tenzij ze leerstof krijgen die hen helpt de achterstanden te overbruggen (Mijs en Vernooy, 2010). Omdat die leerstof vaak ontbreekt, heeft Nederland nog steeds 14 procent laaggeletterden, merendeels in het vmbo. Deze leerlingen begrijpen eenvoudige teksten over alledaagse zaken niet (Gille, Loijens, Noijons en Zwitser, 2010) of kunnen hun eigen leerboeken nauwelijks zelfstandig lezen (Inspectie van het Onderwijs, 2006).

Aandacht voor rekenen Ook rekenvaardigheden verbeteren leerlingen in het voortgezet onderwijs niet. Een gericht aanbod om leerlingen bij te spijkeren is gewenst, bijvoorbeeld in de vorm van extra lessen. Overigens moet mogelijk voor alle leerlingen in het vmbo meer aandacht komen voor rekenen/wiskunde. De eerste resultaten van de toetsen in het mbo wijzen uit dat mbo-studenten in het eerste jaar meer problemen hebben met rekenen/wiskunde dan met taal (Bureau ICE, 2010).

Methoden en niveaus afstemmen In het basisonderwijs hebben methoden voor taal en rekenen/wiskunde een andere inhoud dan in het voortgezet onderwijs, waardoor leerlingen vaardigheden kunnen verliezen. Van de Gein (2010) constateerde dat leerlingen in het basisonderwijs beter spellen dan aan het eind van het voortgezet onderwijs. Dat komt mede doordat spelling in het voortgezet onderwijs geen herkenbaar vakonderdeel is. Het niveau van het taalaanbod in methodes van de bovenbouw van de basisschool ligt soms hoger dan in de onderbouw van het vmbo (Ekens en Jager, 2009).

Klachten vanuit het hoger onderwijs Het hoger onderwijs klaagt over de beheersing van basisvaardigheden door studenten. Ook dat maakt aandacht voor het aanbod in het voortgezet onderwijs noodzakelijk.

Een goed leerstofaanbod voor iedereen

Specifieke onderwijsbehoeften Voor leerlingen in het speciaal basisonderwijs en in het (voortgezet) speciaal onderwijs is het gebrek aan passende methoden een dagelijkse hindernis. Ook hoogbegaafde leerlingen krijgen vaak geen passend leerstofaanbod. Verder hebben allochtone leerlingen betere leermiddelen nodig om hun taalachterstand in te kunnen lopen (Bonset en Hoogeveen, 2010).

Leraren moeten de stof wel aanbieden Hoe goed methoden ook zijn, uiteindelijk hebben leerlingen er pas iets aan als hun leraren de inhouden ook daadwerkelijk aanbieden. Dit lijkt een open deur, maar het komt voor dat leraren onderdelen overslaan of methoden niet helemaal doorlopen (Vernooy, 2010). In het basisonderwijs slaagt 6 procent van de scholen er niet in voldoende leerlingen van groep 8 het aanbod dat voor die groep bedoeld is te geven, omdat ze achter zijn in de methode.

Autonomie Het leerstofaanbod is in Nederland zelden onderwerp van gesprek of object van onderzoek. Als resultaten in internationale peilingen tegenvallen, wordt doorgaans naar de leraren gewezen, maar het aanbod blijft onbesproken. Dat heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat Nederland 'wereldkampioen schoolautonomie' is (Scheerens, Luijten en Van Ravens, 2010). De overheid bemoeit zich, op de examenprogramma's na, niet met de inrichting van het onderwijs en met de leerinhouden.

Richtlijnen nodig De prestaties in de basisvakken moeten verbeteren, zeker in het voortgezet onderwijs. De referentieniveaus kunnen daarbij helpen, maar doelen en toetsen zijn niet genoeg. Besturen, scholen en leraren hebben ook richtlijnen nodig voor een goed leerstofaanbod, evenals richtlijnen voor de tijd die nodig is om dat aanbod door te werken. Op deze punten bestaat nog te veel onduidelijkheid. Daar moeten de overheid en de onderwijssectoren snel verandering in brengen.

Literatuur

- Bonset, H., & Hoogeveen, M. (2010). *Woordenschatontwikkeling in het basisonderwijs. Een inventarisatie van empirisch onderzoek*. Enschede: SLO.
- Brukx, D., Hogeling, L., Jacobs, J., Kurver, B., Vrielink, S., Boom, E. van der, & Vlasakker, S. van de (2010). *Arbeidsmarktbarometer po, vo en mbo 2009-2010. Vacatures derde kwartaal 2009*. Nijmegen: ResearchNed/ECORYS.
- Bureau ICE (2010). *Uitkomsten o-meting taal en rekenen in vo en mbo*. Culemborg: Bureau ICE.
- CBS (2007). *Jaarboek onderwijs in cijfers 2007*. Den Haag: CBS.
- CBS (2010). *Jaarboek onderwijs in cijfers 2010*. Den Haag: CBS.
- Cito (2010). *Terugblik en resultaten 2010. Eindtoets basisonderwijs groep 8*. Arnhem: Cito.
- Coenen, J., Meng, C., & Velden, R. van der (2011). *Schoolsucces van jongens en meisjes in het HAVO en VWO: waarom meisjes het beter doen*. Maastricht: Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt.
- Driessen, G., & Langen, A. van (2010). *De onderwijsachterstand van jongens. Omvang, oorzaken en interventies*. Nijmegen: ITS.
- Driessen, G., Mulder, L., Ledoux, G., Roeleveld, J., & Veen, I. van (2009). *Cohortonderzoek COOL 5-18. Technisch rapport basisonderwijs, eerste meting 2007/08*. Nijmegen: ITS; Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut.
- Dronkers, J. (2010) *De relatie tussen leerkrachttekort en de taal- en natuurkundekennis en -vaardigheden van 15-jarige leerlingen*. Maastricht: ROA. (<http://www.eui.eu/Personal/Dronkers/Dutch/leerkrachttekort.pdf>, gezien: 21-03-2011).
- Ekens, T., & Jager, R. (2009). *Referentieniveaus in taal- en rekenmethodes. Een inventarisatie uit actuele taal- en rekenmethodes voor po, vo en mbo*. Enschede: SLO.
- Esch, W. van, & Neuvel, J. (2010). *Van vmbo naar havo: tweestrijd of tweesprong*. 's-Hertogenbosch / Amsterdam: Expertisecentrum Beroepsonderwijs (ECBO).
- Gein, J. van de (2010). Komt een kind van de basisschool. Onderwijscommissie onderschat spelvaardigheden basisscholieren. *Onze Taal*, 79 (9), 228-230.
- Gille, E., Loijens, C., Noijons, J., & Zwitser, R. (2010). *Resultaten PISA-2009 in vogelvlucht. Praktische kennis en vaardigheden van 15-jarigen*. Arnhem: Cito.
- Grift, W. van de (2011). De onderwijsprestaties van onze 15-jarigen in internationaal perspectief. *Schoolmanagement Totaal*, 1 (4), 1-4 (nog niet verschenen).
- Hartgers, M., & Portegijs, W. (2009). Onderwijs. In A. Merens, & B. Hermans (Red.). *Emancipatiemonitor 2008* [pp. 46-77]. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Hemker, B., Kordes, J., & Weerden, J.J. van (2011). *Peiling van de rekenvaardigheid en de taalvaardigheid in jaargroep 8 en jaargroep 4 in 2010. Jaarlijks Peilingsonderzoek van het Onderwijsniveau*. Arnhem: Cito.
- Hofman, R.H., Leer, K. van, Boom, J. de, & Hofman, W.H.A. (2010). *Educational Governance: Strategie, ontwikkeling en effecten. Themaproject I: Functioneren van besturen*. Groningen: GION; Rotterdam: RISBO.
- Hovius, M., & Kessel, N. van (2010). *Professionalisering van leraren in het buitenland. Een inventarisatie van de stand van zaken in twaalf Europese landen*. Heerlen: Ruud de Moor Centrum – Open Universiteit.
- Inspectie van het Onderwijs (2006). *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2004/2005*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

- Inspectie van het Onderwijs (2009). *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2007/2008*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2010a). *Besturing en onderwijskwaliteit in het mbo*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2010b). *De staat van het onderwijs. Onderwijsverslag 2008/2009*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2010c). *Tussen wens en werkelijkheid. De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in Fryslân*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Inspectie van het Onderwijs (2011). *Begeleiding van beginnende leraren in het voortgezet onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Kessels, C. (2010). *The influence of induction programs on beginning teachers' well-being and professional development*. Leiden: Universiteit Leiden.
- Leenen, H. van, & Berndsen, F.E.M. (2009). *Loopbaanmonitor onderwijs. Onderzoek naar de arbeidsmarktpositie van afgestudeerden van de lerarenopleiding in 2007 en 2008*. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2006). *Nota Werken in het onderwijs 2007*. Den Haag: OCW.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2009). *Kerncijfers 2004-2008 Onderwijs, Cultuur en Wetenschap*. Den Haag: OCW.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2010a). *Kerncijfers 2005-2009 Onderwijs, Cultuur en Wetenschap*. Den Haag: OCW.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2010b). *Nota Werken in het onderwijs 2011*. Den Haag: OCW.
- Mourshed, M., Chijjoke, C., & Barber, M. (2010). *How the world's most improved school systems keep getting better*. [S.l.]: McKinsey & Company.
- Mijs, D., & Vernoooy, K. (2010). Vmbo wint leerlingen met beter leesonderwijs. *Didaktief*, 40 (7), 3-5.
- Nationale ombudsman (2011). *Hoera! Ik ga weer naar school. Leerlingen met psychische of gedragsproblemen die thuiszitten*. Den Haag: De Nationale Ombudsman.
- PO-raad (2010). *Opbrengstgericht werken met en in de pabo*. Utrecht: PO-raad.
- ROA (2010). *Schoolverlaters tussen onderwijs en arbeidsmarkt 2009*. Maastricht: Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt.
- Scheerens, J., Luyten, H., & Ravens, J. van (2010). *Visies op onderwijskwaliteit met illustratieve gegevens over de kwaliteit van het Nederlandse primair en secundair onderwijs*. Enschede: Universiteit Twente. (<http://funderendonderwijs.nl/bestanden/File/PROOreviewNL.pdf>, gezien: 21/03/2011).
- Vernoooy, K. (2010). Opbrengstgericht werken nader bekeken. *Mea (nostra) culpa en dan verder. Didaktief*, 40 (7), 2-5.
- Vrieling, S., Jacobs, J., & Hogeling, L. (2010). *Krimp als kans. Leerlingendaling in het primair en voortgezet onderwijs*. Onderzoek in opdracht van Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt. Nijmegen: ResearchNed.